

Webinarreeks Voortvarend Nederlands Virtueel

Aflevering 9

Nederlands als bronnentaal

Datum

Donderdag 3 oktober 2024

Nederlands als bronnentaal. Dat was het onderwerp van het derde webinar in de reeks Voortvarend Nederlands 2024. Overal ter wereld worden Nederlandstalige teksten bestudeerd, stelt IVN-directeur Anne Sluijs in haar inleiding. Zowel oude, handgeschreven teksten als moderne, gedrukte teksten. Hoe doorgrond je zulke teksten als je geen diepgaande kennis van het Nederlands hebt?

Op deze vraag wordt in dit webinar ingegaan door [Wijnie de Groot](#) en [Frans Blom](#), docenten van een jaarlijkse zomercursus aan Columbia University (VS). Tijdens deze cursus verdiepen studenten van over de hele wereld zich drie weken lang in zeventiende-eeuws Nederlands en in paleografie, het lezen van oude handschriften. Student Stephanie Reitzig vertelt hoe zij de cursus heeft ervaren.

Achtergrond

Nederlands als bronnentaal wordt steeds belangrijker, zegt Frans Blom. Vroeger kon je archivale bronnen alleen ter plekke inzien. Maar dankzij digitalisering en het internet kunnen bronnen nu overal ter wereld bestudeerd worden. 'Google en Delpher zijn een zegen voor ons vakgebied', aldus Blom. 'We zien ineens méér dan we ooit voor mogelijk hielden.'

Deze internationalisering vraagt om een nieuwe didactiek. Vóór de digitalisering werden archivale bronnen vooral in een nationale context onderzocht, door eerstetaalsprekers. Tegenwoordig zijn er ook studenten met een andere taalachtergrond die, ver weg in de wereld, deze bronnen willen onderzoeken.

Wijnie de Groot, universitair hoofddocent Nederlands bij de afdeling Germaanse talen aan Columbia University, is in 2007 aan haar universiteit begonnen met een cursus Nederlands als bronnentaal. Sinds 2009 geeft ze deze cursus samen met Frans Blom, docent historische letterkunde en Nederlands literair erfgoed aan de Universiteit van Amsterdam. Door de jaren heen hebben De Groot en Blom allerlei ideeën ontwikkeld, die ze nu ook op schrift hebben gesteld. Hun boek *Dutch for Reading Knowledge of Historical Dutch* verschijnt in april 2025, met steun van de Taalunie, bij uitgeverij John Benjamins. Het boek is zowel bedoeld voor zelfstudie als voor gebruik in de klas.

Voor wie geïnteresseerd is in paleografie raadt Blom graag de website [Wat staat daer?](#) aan. Deze website, een initiatief van lokale archieven in Nederland en België, is een online oefentool die je traint op letterniveau, woordniveau, zinsniveau en tekstniveau.

Een woordenboek voor internationale studenten die met het Nederlands aan de slag willen, bestaat er helaas nog niet. Daarom is het belangrijk dat deze studenten leren omgaan met het [WNT](#). Een van de mooiste instrumenten ter wereld, vindt Blom, maar wel een met een gebruiksaanwijzing.

Wat ook veranderd is, zijn de vragen die aan het archiefmateriaal gesteld worden. De vragen die vanuit Nederland aan het materiaal gesteld worden, zijn anders dan de vragen die vanuit de Verenigde Staten of andere landen gesteld worden. Amerikaanse studenten zijn bijvoorbeeld vaak geïnteresseerd in de trans-Atlantische slavernij of in de lokale geschiedenis van [Nieuw Nederland](#) (het huidige New York). Vooral dat laatste is een onderwerp waarvoor vanuit Nederland minder belangstelling is.

Didactiek

In de Verenigde Staten kun je slechts op een tiental universiteiten Nederlands studeren, vertelt De Groot, en dan meestal aan universiteiten in het [Midden-Westen](#). Toch bestaat er onder *graduate* studenten en promovendi een grote behoefte om Nederlands te leren. Voor het onderzoek dat ze voor ogen hebben, hoeven ze de taal niet te leren spreken of schrijven, hoewel veel studenten dat wel doen. Ze moeten, om Nederlandse bronnen te kunnen bestuderen, voornamelijk leesvaardigheid opdoen.

De zomercursus bestaat dus al sinds 2007 en heeft door de jaren heen steeds meer bekendheid gekregen. De cursus is bedoeld voor promovendi, al mogen er in uitzonderlijke gevallen ook masterstudenten meedoen. De cursisten moeten minimaal twee semesters Nederlands gevolgd hebben, of een equivalent daarvan. Hun instapniveau moet volgens het [Europees Referentiekader](#) ongeveer A2 zijn.

De cursus duurt in principe drie weken. Aanvankelijk werd de volledige cursus fysiek aan Columbia University gegeven. Sinds de coronapandemie vinden de eerste twee weken online plaats, en komen de studenten alleen voor de laatste week naar de campus. Dat heeft als voordeel dat de studenten niet drie weken lang in het dure New York hoeven te bivakkeren, en dat er veel meer studenten bereikt kunnen worden, ook wereldwijd. De laatste jaren komen de deelnemers ook uit Europa, uit Azië (met name China en Zuid-Korea) en uit Zuid-Amerika.

Om het jaar telt de cursus ook nog een vierde week, waarin de docenten met zo'n tien beginnende PhD-studenten naar Nederland reizen. De groep bezoekt dan het Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, het Stadsarchief en de afdeling Bijzondere Collecties van de UvA in Amsterdam, en het Noord-Hollands Archief in Haarlem. Hier krijgen de studenten gelegenheid om echte historische bronnen te bestuderen en ter hand te nemen.

De cursus begint met twee intensieve weken (40 uur in totaal). 's Ochtends wordt er aandacht besteed aan leesstrategieën en grammatica. Trouwens, grammatica dient hier ook als leesstrategie, omdat het herkennen van hoofdwerkwoord, onderwerp en de rest van de zin kan helpen een zin te doorgronden. De middagen worden besteed aan het lezen van teksten, waarbij de geleerde strategieën in praktijk worden gebracht. De studenten krijgen ook hand-outs met woorden die samen een woordveld vormen.

De derde week (20 uur), wanneer Frans Blom erbij komt, vindt in persoon plaats. Dan wordt er in groepjes gewerkt. Leesstrategieën en grammatica blijven belangrijk, want, zegt De Groot, 'een verkeerde interpretatie leidt tot een verkeerde conclusie, en dat wil je vermijden'.

De studenten die aan de cursus meedoen, hebben een niet-Nederlandse taalachtergrond. Daardoor is hun woordenschat over het algemeen beperkt. Om dat probleem te ondervangen wordt tijdens de cursus sinds een paar jaar gebruik gemaakt van artificial intelligence, vertelt Blom. 'AI is niet meer weg te denken uit het onderwijs en ik vind dat we onze studenten moeten aanmoedigen dat soort instrumenten, zij het kritisch, te gebruiken', zegt hij. Blom laat de studenten bijvoorbeeld kennismaken met [Transkribus](#). Hierin kun je een pdf of jpg van een 17^e- of 18^e-eeuws manuscript uploaden, en je krijgt een transcriptie terug. Volgens Blom is de transcriptie over het algemeen zo'n 95% accuraat. Bij oudere of slecht leesbare handschriften is het resultaat minder goed. 'Het is geen wondermiddel, maar het helpt wel en studenten werken er graag mee', aldus Blom.

Een tweede hulpmiddel is een vertaalprogramma zoals [Google Translate](#) of [Deepl](#). 'We zien dit soort instrumenten nog vaak als een bedreiging, maar we kunnen hiermee veel meer en sneller dingen bereiken.' Natuurlijk moeten ook deze programma's kritisch gebruikt worden; menselijke kennis en het menselijke oog blijven noodzakelijk.

De Groot en Blom vinden het belangrijk om teksten aan te bieden die de studenten aanspreken en die relevant voor ze zijn. Ze denken van tevoren goed na over wie ze in de klas hebben en wat voor deze studenten interessant zou kunnen zijn. Ze informeren ook vooraf bij de studenten wat ze willen leren, en ze nodigen ze uit teksten uit hun onderzoekspraktijk mee te nemen. Als de teksten geschikt zijn, kunnen ze tijdens de les behandeld worden.

Ook vinden De Groot en Blom het belangrijk teksten te gebruiken die qua woordenschat niet te moeilijk zijn. Bijvoorbeeld doordat er een zekere herhaling in zit: woorden of constructies die telkens terugkeren, zoals in een contract of boedelinventaris. Een boedelinventaris lijkt saai, maar bij de boedelinventaris van Rembrandt van Rijn zitten de studenten op het puntje van hun stoel. Andere nuttige oefeningen zijn het vergelijken van een gedrukte tekst met het handschrift van dezelfde tekst, of het vergelijken van twee verschillende handschriften van dezelfde tekst.

Het valt de docenten op dat sommige studenten sneller zien wat ergens staat dan andere. Waarschijnlijk heeft dit te maken heeft met de Nederlandse woordenschat waarover een student beschikt. Daarom raden ze de studenten aan in hun hoofd een uitgebreide thesaurus van hun onderzoeksgebied op te bouwen, waardoor ze woorden eerder herkennen.

Student aan het woord

Stephanie Reitzig is PhD-student 'Geschiedenis van wetenschap, kunst en gender in het moderne Europa' aan Columbia University. In de periode die ze onderzoekt, is de Republiek der Nederlanden een belangrijk centrum voor kunst en wetenschappen. Daarom is het voor haar onderzoek belangrijk dat ze zowel modern als vroegmodern Nederlands kent.

In haar eerste jaar heeft Stephanie modern Nederlands gestudeerd. Ze kende al Duits, daardoor kon ze met Nederlands voor gevorderden beginnen. In het tweede semester van vorig jaar kreeg ze van Wijnie de Groot individuele begeleiding bij het bestuderen van 17^e-eeuwse teksten.

Afgelopen zomer nam Stephanie deel aan de zomercursus. Het was voor haar een geweldige *eye opener* dat ze niet *alles* hoeft te lezen om de belangrijkste informatie in een tekst op te sporen. Ook de grammaticale benadering vond ze nuttig.

Ze had ook veel aan de kennismaking met Wat staat daer? en Transkribus. In de les werd uitgebreid gediscussieerd over de voor- en nadelen van AI. 'Het kan je onderzoek sneller maken', denkt ze. 'Maar het is altijd belangrijk de output kritisch na te lezen.'

Ze vond het prettig om tijdens de derde week in groepjes samen te werken met andere studenten. 'De studenten hielpen elkaar en leerden van elkaar. En natuurlijk was het een goede manier om elkaar te leren kennen.' Dat de cursus werd bijgewoond door studenten vanuit de hele Verenigde Staten en zelfs vanuit de hele wereld, beschouwt ze als een verrijking. Met sommige heeft ze nog steeds contact via een online 'reading room' en een Facebook-groep voor oud-cursisten.

Netwerk

Dat de studenten met elkaar in contact blijven, juichen De Groot en Blom toe. Ze zijn ook heel enthousiast over het [nieuwe netwerk 'Nederlands als bronnentaal'](#), dat beoogt om het gebruik van Nederlandstalige documenten over de hele wereld te bevorderen. 'Via zo'n community kunnen we elkaar vinden, van elkaar leren en op de hoogte blijven van de ontwikkeling van nieuwe materialen', besluit Blom.

Samenvatting: Ingrid Glorie